

Különböző pedagógiai viselkedésminták három regényben

Tanulmányunkban a tanári minőség fő jellemzőit mutatjuk be szépirodalmi példákon keresztül. Azt gondoljuk, hogy a pedagógus egyik legfontosabb tulajdonsága, hogy képes folyamatosan tanulni és fejlődni, melyet Frank McCourt így fogalmazott meg röviden: „Azt hitték, tanítom őket. Én is azt hittem. Pedig tanultam.”

Bevezetés

A pedagógus a nevelési, oktatási folyamat egyik kulcsszereplője. „A pedagógus az a személy, aki az intézményes szocializáció személyi közvetítője, nevel és oktat, a társadalmi értékek, normák, elvárások képviselője a gyermek számára.” (Fekete Deák és Jakab, 2017. 250.)

A pedagóguskutatásokban különböző tényezők alapján közelítették meg a kérdést, hogy mitől jó a pedagógus. Ezek a tényezők gyakran egymás mellett állnak, nem zárják ki egymást.

A pedagógusokkal foglalkozó kutatók elsőként a kedvelt, eredményes pedagógusra jellemző tulajdonságok összeírását tartották szem előtt. A tulajdonságlisták hasznosak lehetnek, de nem derül ki egyértelműen, hogy az ezen tulajdonságokkal rendelkező tanárok valóban eredményesek-e (Falus, 2003). A tanárok tulajdonságainak összeírásakor felmerült a kérdés, hogy vajon velünk született adottságok szükségesek-e a pedagógus munkájának hatékonyságához, hiszen bizonyos kutatások igazolták, hogy az ismeretek és a pedagógiai eredményesség között nincs szoros kapcsolat (Horváth Futó, 2011).

A tulajdonságlisták összeállítása után a kutatók az alapvető személyiségvonásokat, alapképességeket figyelték meg. Pfister Éva (idézi Horváth Futó, 2011) a tanárnak készülő hallgatók pedagógusokkal szembeni elvárásait vizsgálva arra a következtetésre jutott, hogy irreálisak és idealizáltak az elvárások, amelyek teljesítése szinte lehetetlen. Falus Iván (2003. 59.) három alapképességet emel ki: „a feltétel nélküli elfogadás képességét, az empátiát és a kongruenciát”.

A hatékony pedagógus keresésében fontos szempont volt a pedagógiai képességek kutatása. Sallai Éva (1994) hét ilyen képességet ír le, ezek a kommunikációs képesség; a gazdag és rugalmas viselkedérepertoár; a gyors helyzetfelismerés és a konstruktív helyzetalkotás képessége; az erőszakmentesség és a kreativitás jellemzői; a képesség a szülőkkel, a diákokkal és a kollégákkal való együttműködésre; az elemzési képesség a pedagógiai helyzetekre és jelenségekre vonatkoztatva; a figyelem a saját mentális egészségre.

Istvánfi Zoltán (idézi Fekete Deák és Jakab, 2017) szerint az oktatásnak két fő része van, az egyik a világi oktatás, mely a tantárgyhoz köthető tudás átadása, a másik az úgynevezett „educare”, amely az emberi értékek felszínre hozásában segíti a tanulókat.

Fekete Deák Ildikó és Jakab Judit (2017) arról kérdezték a pedagógusokat, hogy mennyire tartják fontosnak az oktatás mellett a nevelést is. Bár mindenki egyetértett,

hogy szükség lenne olyan alkalmakra, mely nem a tantárgyi tudást helyezi előtérbe, a kutatásban az derült ki, hogy a sok tananyag és egyéb elvárások mellett a tanároknak nincs idejük a nevelésre is.

A 21. század technikai, gazdasági, társadalmi és egyéb fejlődései következtében változnak a pedagógusok szerepei és a feljük támasztott elvárások is, ennek ellenére az oktatási rendszer és sok iskola a hagyományos modellt követik. Czike Bernadett (1997) szerint a hagyományos és az alternatív iskolák legfőbb különbsége a tanár-szerep változására és a gyermeki személyiség figyelembevételére vezethető vissza. Ez jelenik meg a tanulás szervezésében, a tanítási módszerekben vagy a teljesítmény értékelésében is. Azt gondoljuk, hogy a 21. századi iskola számára elkerülhetetlen a tanárszerep hagyományostól eltérő változása, az iskolai kommunikáció gyermekek és szülők számára átláthatóbbá tétele, a differenciálás, a kooperatív munkák előtérbe helyezése, a különböző eszközök használata, az ítéletmentes értékelés és legfőképpen a gyermek személyiségének figyelembevétele és számára a lehető legjobb fizikai és érzelmi környezet megteremtése.

Pedagógus viselkedésminták és a jó tanár jellemzői

Az oktatás és nevelés színterének a pedagógus mellett másik központi alanya a diák, ezért három olyan kutatást szeretnénk bemutatni, amelyekben a diákok megkérdezésével szerették volna körülírni a pozitív tanár személyiségét, viselkedését.

Sallay Hedvig (1995) kutatásában a tanári szerepeket és a tanári viselkedésmintákat tárta fel. Előzetes vizsgálatként különböző iskolákban tanító pedagógusokkal vettek fel strukturált interjúkat, amelyek alapján 97 megállapítást tartalmazó állítás-sort hoztak létre. Az állítások rendszere 8 dimenzióból épült fel: a tanulók teljesítményének értékelése, ennek módjai, eszközei és körülményei; a fegyelmezés; az órai légkör; a tanári személyiség; a tanár mint példakép; a Pygmalion-effektus jelentkezése; a tanár szaktárgyi tudása; személyes kapcsolatok tanár-diák között. A vizsgálatban egy általános iskola nyolcadikos tanulói vettek részt. Több olyan tanár kapcsán is kitöltötték a kérdőívet, akik már évek óta tanították őket. A kutatás eredményeként 6 faktorban határozták meg a különböző tanári viselkedéstípusokat.

Suplicz Sándor (2012) kutatásában a tanári minőséget, a jó és rossz tanárok személyiségében és szerepértelmezésében fellelhető háttértényezők feltárását tűzte ki célként. A vizsgálatokat 4 budapesti középiskolában végezték. A vizsgálatban 147 diák és 6 tanár vett részt. A diákoknak kérdőíveket kellett kitölteniük, ez tartalmazott tanári jellemzőket, érzelmi és kapcsolati viszonyokat mérő kérdéseket, néhány kevésbé attitűdfüggő racionális elemet és a tanulói teljesítmény mérhető adatait. A diákok által jónak és rossznak tartott tanári jellemzők alapján 5 csoportot neveztek meg. Az első csoport a személyiség értékei/hibái. Ebbe a csoportba olyan jellemzők kerültek, amelyek általános emberi vonások, a tanári szereptől függetlenek lehetnek. A második csoportba az érzelmi elfogadás/elutasítás jellemzői kerültek, amelyek a kapcsolatot minősítették és a tanár diákok felé való viszonyulását mutatták be. A harmadik csoport a pedagógiai erények és hibák, amelyek egyértelműen a tanítás során megnyilvánuló, pedagógiai tevékenységet jellemző kifejezések és fogalmak. A negyedik csoport könnyen értelmezhető: a tanár humorát vagy humorának hiányát értékelték. Az ötödik csoportban pedig a pedagógus szaktudását jellemezték, amely a tanított tárgyra vonatkozott. Ebben az öt csoportban fontos különbséget tenni a személyiségfüggő jellemzések és a könnyen tanulható elemek között. Előbbibe tartoznak a személyiség értékei/hibái, az érzelmi elfogadás/elutasítás és a humor. Könnyebben tanulhatók a pedagógiai erények és a szaktudás. A pedagógiai erények egy része is személyiségfüggő lehet, de ezek nem különíthetők el egyértelműen. „A jó tanárok esetében a pedagógiai erényekben

nyilvánult meg a diákok számára a jó tanár leggyakoribb jellemzője.” (Suplicz, 2012. 60.) A rossz tanárok esetében még hangsúlyosabbá válik a személyiség. A legtöbb negatív megjegyzést a személyiség hibái kapták, második helyre kerültek a pedagógiai hibák, majd az érzelmi elutasítás. Tehát ez is a személyiség fontosságát bizonyítja, és azt, hogy lehet bármilyen nagy tudású a pedagógus, ez a tanári minőségét nem határozza meg.

A diákok számára egy tanár minősége nem a szaktárgyi tudásban mutatkozik meg, hanem a pedagógus verbális és nonverbális kommunikációjának összhangján, az elfogadáson, a befektetett munkán alapul; ha ezeket a szempontokat a diákok pozitívnak érzékelik, akkor lesz az ő figyelmük, motivációjuk és fegyelmük is megfelelő.

Nikitscher Péter (2015) is hasonlóképpen vizsgálta, hogy milyen a jó pedagógus, mint Sallay vagy Suplicz. Tanulmányában egy nagymintás, országos, középiskolás diákok körében végzett kérdőíves vizsgálat eredményeit elemezték. A kutatásban a diákoknak a felsorolt tulajdonságokat kellett fontossági sorrendbe állítaniuk, majd az őket tanító pedagógusokra vonatkoztatva kellett a felsorolt tulajdonságokat értékelniük, mennyire jellemzik ezek a tulajdonságok a tanáraikat. Így eredményül megkapták a diákok elvárásait és az általuk érzékelt valóságot is.

A felsorolt 9 pedagógusjellemző közül 4 kapott nagyon magas fontossági értékelést. Ezek a tanítási stílusra, szaktárgyi tudásra, igazságos értékelésre vonatkoztak, és arra, hogy a tanulók tanulmányi kérdéseikkel bármikor fordulhassanak a tanáraikhoz. Ezzel következett az az elvárás, hogy tudjon fegyelmet tartani, kedvelje a tanulókat, majd szóban is értékelje a tanulók teljesítményét.

„A diákok 80%-a szerint fontos az, hogy tanára olyan ember legyen, akire fel tud nézni.” (Nikitscher, 2015. 87.) Végül a diákok kétharmada számára az is fontos, hogy személyes problémákkal is megkereshessék a tanáraikat. A megkérdezett diákok a legtöbb jellemzőt a saját tanáraikra is igaznak, megvalósulónak látta. „25 százalékpont körüli különbségértékek mutatkoznak a személyes problémák, az igazságos értékelés, valamint a tanulók kedvelése esetén. E három terület közül az igazságos értékelésnek kulcsszerepe van a tanár-diák együttműködést meghatározó viszony szempontjából.” (Nikitscher, 2015. 88.) Nagy különbség abban az elvárásban van, hogy a tanárra fel lehessen nézni és a fegyelmezésben. De az alapvető különbség mégis az elvárt és a megvalósuló tanítási stílus között látható (Nikitscher, 2015).

Ebben az öt csoportban fontos különbséget tenni a személyiségfüggő jellemzések és a könnyen tanulható elemek között. Előbbibe tartoznak a személyiség értékei/hibái, az érzelmi elfogadás/elutasítás és a humor. Könnyebben tanulhatóak a pedagógiai erények és a szaktudás. A pedagógiai erények egy része is személyiségfüggő lehet, de ezek nem különíthetők el egyértelműen. „A jó tanárok esetében a pedagógiai erényekben nyilvánult meg a diákok számára a jó tanár leggyakoribb jellemzője.” (Suplicz, 2012. 60.) A rossz tanárok esetében még hangsúlyosabbá válik a személyiség. A legtöbb negatív megjegyzést a személyiség hibái kapták, második helyre kerültek a pedagógiai hibák, majd az érzelmi elutasítás. Tehát ez is a személyiség fontosságát bizonyítja, és azt, hogy lehet bármilyen nagy tudású a pedagógus, ez a tanári minőségét nem határozza meg.

A bemutatott kutatásokban láthattuk, hogy mennyire komplex egy pedagógus megjelenése, mennyire sokféleképpen jellemezhető a pedagógus minősége. Figyelemfelkeltő volt látni, hogy míg Suplicz (2012) kutatásában a szaktárgyi tudás nem jelent meg nagyon fontos jellemzőként a jó pedagógus esetén, addig Nikitscher (2015) felmérésében az elvart és diákok által tapasztalt tulajdonságok között is az egyik első helyen volt. Ez kicsit egymással szembe állítja a kapott eredményeket, de valószínűleg a kutatásban részt vevő diákok Suplicz (2012) vizsgálatában sem tartottak volna jó tanárnak valakit, ha a szaktárgyi tudása hiányos lett volna.

Érdekes volt a tanár-diák kapcsolat megjelenése a kutatásokban is. Több vizsgálatban is felmerült kérdésként például az, hogy a tanár kedveli-e a diákat, illetve a diák kedveli-e a tanárt. Ehhez kapcsolódhatnak az olyan jellemzők is, mint hogy a tanár példaképpé válik a tanuló szemében, vagy olyan személylé, akire felnézhet, akivel megosztaná személyes problémáit is, mert megbízik a véleményében stb. A diákok személyiségétől is függhet az, hogy mennyire fontos számára a tanár személye.

A három kutatás eredményeit egymás mellé téve összességében sok egyezést találtunk. Sallay (1995) kutatásában 8 szempont alá sorolta a kérdőív állításait, Suplicz (2012) öt tényezőt emelt ki a pedagógus minőség meghatározására, Nikitscher (2015) pedig kilencet. Az 1. táblázatban megpróbáltuk a kapott eredményeket egymáshoz kapcsolni.

1. táblázat. Sallay (1995), Suplicz (2012) és Nikitscher (2015) pedagógusjellemzői (szerzők saját táblázata)

Sallay (1995)	Suplicz (2012)	Nikitscher (2015)
A tanári személyiség	Személyiség értékei/hibái	Olyan ember, akire fel lehet nézni
A tanár mint példakép	Humor/humor hiánya, hibái	
A Pygmalion-effektus jelentkezése		
Az órai légkör	Érzelmi elfogadás/ elutasítás	Kedveli a tanulókat
Személyes kapcsolatok tanár-diák között		Bármikor fordulhatok hozzá tanulmányi problémáival
		Bármikor fordulhatok hozzá személyes problémáival
A tanulók teljesítményének értékelése, ennek módjai, eszközei és körülményei	Pedagógiai erények/hibák	Nemcsak osztályoz, hanem szóban is értékeli a tanulók teljesítményét
A fegyelmezés		Jól tanít, élvezetes tanórákat tart, érdekesen magyaráz
		Tud fegyelmet tartani
		Az értékelésnél igazságos
A tanár szaktárgyi tudása	Szaktudás/szaktudás hiányossága	Magas szinten ismeri a saját tantárgyát

Mindhárom kutatás alapján állíthatjuk, hogy egy pedagógusnak fontos a személyisége. A pedagógus akkor kongruens, ha a viselkedése harmonizál a személyiségével. Az eredményként kapott pedagógusi minőség jellemzői között látható, hogy a személyiség hatással van a tanár-diák kapcsolatra, a kommunikációra, humorra és a pedagógiai tevékenységek egy részére is. Egy rossz tanár esetén még inkább feltűnő a személyiség hibája, mivel a viselkedése sokszor nincs összhangban önmagával.

A pedagógia és az irodalom kapcsolata

Az általánosan vett pedagógia legfőbb színtere, az iskola rengeteg irodalmi műben előfordul. Az iskola olyan helyszín, ahol mindenki eltölt életében néhány évet, amelyek meghatározók lehetnek a diák jövőjének alakulásában. Ezért nem is meglepő, hogy az írók is sokszor nyúlnak vissza az iskolában szerzett élményeikhez. Irodalmi tanulmányaink során is találkozhattunk több olyan kötelező olvasmánnyal, melyeknek fő vagy egyik helyszíne egy iskola. A leghíresebb magyar iskolaregény az *Iskola a határon*, de ilyen például *A Pál utcai fiúk*, a *Légy jó mindhalálig*, vagy éppen a *Tanár úr kérem*. A 20. század első felében számos, a *Nyugaton* is publikáló író tanárként dolgozott, mert ez adott számukra a biztos megélhetéshez lehetőséget. Később sokuknak rá kellett jönniük, hogy a tanári munka nem olyan szabad, mint azt ők elképzelték, vagy épp az iskola vezetői nem nézték jó szemmel, ha egyik vagy másik tanár-író olyan témáról, vagy olyan stílusban jelentette meg műveit, mely tanárhoz nem illett. Mindenesetre a személyes érintettség, a tanári múlt további lehetőséget adott ezeknek az íróknak, hogy iskoláról, pedagógusokról írjanak (Almássy, 2013).

Az irodalomban megjelenő diák- és tanáralakok ma is segítenek nekünk elképzelnéni, hogy milyen lehetett néhány évtizeddel, évszázaddal ezelőtt az oktatás. Az iskolaregényekben az iskola az akkori társadalom és hierarchikus rendszer leképezésére is teret adott (Kosztrabszky, 2014).

Az irodalmi művek olvasása „lehetőséget ad a neveléstudománynak: a pedagógiai jelenségeket nemcsak elvont, fogalmi szinten, hanem a maguk összetettségében, az élet teljességében ismerheti meg és – az esztétikum sajátosságai által felerősítve – hatásosabban mutathatja be” (Hunyady, 2006. 16.). A pedagógia megismerésének eszköze lehet tehát az irodalom, egyrészt azáltal, hogy a régebbi korok pedagógiájáról, oktatásáról is képet kaphatunk általa, másrészt esettanulmányokként is alkalmazhatók ezek a művek. „Természetesen, a színvonalas szépirodalmi művek, még a kifejezetten iskolai, ifjúsági, nevelési témákat feldolgozók sem válnak absztrakt modellé, nem »pedagógiai folyamatokat, kölcsönhatásokat, nevelési rendszereket«, hanem élettörténeteket, drámai összecsapásokat, egymásba fonódó sorsokat, katarzist ábrázolnak. Éppen ezért elemzésük révén kipróbálhatjuk, megtapasztalhatjuk, hogy a neveléstudomány fogalomrendszere, értelmezési keretei, egy-egy kérdéskörrel alkotott elméleti feltevések rendszere alkalmas-e a sokszínű valóság pedagógiai jelenségeinek, folyamatainak leírására, megismerésére.” (Hunyady, 2006. 18.) Az irodalmi művek esettanulmányként való elemzésében az is jó lehet, hogy többféle értelmezésre is lehetőség van, így bár pedagógiai tartalmat közvetítenek, mindenki alkothat róluk egyéni véleményt, és ez alapján formálhatja fejlődő pedagógusi identitását.

A *Nyugat* író-tanárai novelláikba, regényeikbe beleírták a tanári pálya problematikáját és kihívásait, amelyek azóta sem sokat változtak. „Ezért a gyakorlatban szerzett tanári tapasztalatoknak szépirodalmi művek általi illusztrálásával meghatározódhat a mindenkori olvasók fogalomalkotási készsége a tanárságról, mint léthelyzetről, és a tanár életszerepének ellentmondásos jellegéről is. Ráadásul a korszak iskolaregényeinek hatástörténetét és az irodalmi kánonban elfoglalt jelentős helyüket ismerve megkövélthetjük azon kijelentésünket, hogy ezek a regények a magyar kultúrkörben máig fokozottabban határozzák meg a közvéleményben kialakult sztereotip tanárképet is.” (Almássy, 2013. 87.) Ezekben a regényekben, és majd látjuk, hogy ez az általunk választott művekben is így van, sokszor megjelenik a tanári szerep és személyiség nehezen szétválasztható mivolta, amely identitásavart is okozhat az emberben.

Azokban a regényekben, amelyek iskolában játszódnak, a tanár sokszor szigorú, tekintélyt parancsoló szerepben jelenik meg, akinek a hatására a gyerekek félelemből teljesítik

a megkövetelt rendet és szabályozottságot. Ez persze egyfajta biztonságérzetet is adhat számukra, így nem tudnak mit kezdeni egy-egy gyengekezeűbb (valószínűleg csak emberesebb) tanárral, aki ezért a gúny tárgya lesz a diákok között. Ilyen például Kosztolányi *Aranysárkány* című művében Tálás Béla. „[...] az irodalmi művekben megjelenő tanárokat javarészt előadói stílusuk, megszólalásmódjuk, oktató-nevelő munkájuk, nyelvi gesztusai jellemzik.” (Bengi, 2017. 38.) A tanári tekintélyüket bizonyítva használnak az irodalomban szereplő pedagógusok hosszabb mondatokkal, tudományos szavakkal teli magyarázatokat. Sok hangsúly van még ezekben a regényekben a tanár-diák kapcsolaton és kommunikáción. Bengi (2017) több olyan regényről is ír, melyben a tanár rádöbben, hogy mennyire nem ismeri a diákot, vagy mennyire félreismeri őt, illetve félreismerik egymást. „Tanárok és diákok kölcsönös értetlensége és kommunikációképtelensége éppúgy gyakori célpontja az írói iróniának, gúnynak vagy kritikának, mint a tanároknak leképeződő társadalom.” (Bengi, 2017. 41.)

Az irodalom tehát sok lehetőséget tárhat elénk a pedagógia témakörében is, melyek, ha nem is megtörtént eseteket írnak le, mégis észlelhetünk kapcsolatot a valósággal, ezért sokat fejlődhetünk, tanulhatunk az ilyen művekből.

Cél

Tanulmányunkban az idézett három kutatás alapján meghatározott tanári minőség fő jellemzőit szeretnénk bemutatni szépirodalmi művek segítségével.

A megfigyelési szempontokat Sallay (1995), Suplicz (2012) és Nikitscher (2015) kutatási eredményei, valamint a regények olvasása során született gondolatok alapján határoztuk meg. E szempontok a pedagógus minőség fontos elemei: a személyiség, a tanár-diák kapcsolat, a pedagógiai tevékenység, a tanár mint példakép és a tanári tekintély.

Módszertan

Regények kiválasztása

Tanulmányunk három regényben vizsgálja a tanár-diák viszonyt. A választott szerzők ugyan nem tartoznak az 1945 utáni amerikai próza első vonalába, mégis modellértékűek kutatásunk szempontjából. Az internetes keresésünk során olyan könyveket kerestünk, amelyek iskolában játszódnak, szerepel bennük pedagógus és diák. Szűkítő feltételként határoztuk meg, hogy a pedagógus pozitív személyiség legyen. Egymás után olvasva őket nyugtalanító kép alakul ki bennünk a jól ismert és sajnálatosan rögzült oktatási módszerekről és a társadalmi szerepekről. Nagyot téved az olvasó, ha azt hiszi, hogy Amerika ebben a vonatkozásban is messze van tőlünk.

A regények központi tanárfigurái a járt utat adják a járatlanért, nagyobb felelősséget és önállóságot biztosítva ezzel diákjaiknak. A tanár-diák kapcsolatban a kényelmesebb függőleges, tehát az alá- és fölérendeltségi viszonyt felülírva, inkább vízszintes relációban gondolkodnak, ahol az oktató tanulhat diákjától. A tanítási és tanulási folyamatban mindkét fél jóval sebezhetőbb így. A konzervatív keretek miatt a végeredmény is kérdéses, de az első lépés bátorsága adott a tárgyalt regényekben.

Az első választott mű a *Bradley, az osztály réme*, amely Louis Sachar (1954) ifjúsági regénye. Az olvasó Bradley Chalkers alakján keresztül nyer beavatást az örök kiközösített életébe. A tizenkét éves gyerek az osztályközösség periferiájára szorult. Egy új nevelőtanárnő, Carla Davis azonban azáltal, hogy teljes mértékben elfogadja Bradleyt, egy idő után változást tud a fiúban elérni. Már nem az lesz a viselkedésének meghatározó jellemzője,

hogy a csalódást megelőzve szembefordul mindenkivel, hanem saját maga elfogadásával félre tudja tenni az elutasítottságtól való félelmét. Sachar 1987-ben megjelent regénye arról szól, hogy rendkívül könnyen kerülünk a végekre, ám a szélekről szinte lehetetlen visszakerülni a belső körökbe. Frankensteinként teremtjük magunknak a szörnyeinket, sugallja a regény. Carla Davis tanárnő megjelenése azonban megadja a fiúnak az esélyt, hogy magára találjon. Sachar mélyebben ábrázolja Bradley belső világát, mint azt az ifjúsági regényben szokás. Nehezen felejthető például, ahogyan a hosszú idő után újra leckét ír, a tanárától ezért elismerésre vágyó kisfiú végül nem adja be az otthon készített munkáját.

Nancy H. Kleinbaum (1948) műve, az először 1988-ban megjelent *Holt Költők Társasága* negatív fejlődésregény, de nevezhetnénk aparegénynek is. A szerző végtelesen patriarchális berendezkedésű társadalomnak mutatja az 1950-es évek Amerikáját. A bentlakásos iskolában játszódó történetben a fiúknak keményen kell küzdeniük az egyéniségüket, a vágyaikat teljes mértékben hanyagoló apai elvárásokkal. A mindenkori iskola hű tükörképe a társadalomnak. A ragaszkodás a régen meghaladott családbéli szerepekhez, különösen a mindenható apához tragédiába torkollik. Mindenesetre John Keating humánus gondolkodása kell ahhoz, hogy a Welton Akadémia tanáraként (legalábbis átmenetileg) felszabadítsa a fiúkat, és lebontsa a falakat a tanár és a diák között.

„A tanítás a cselédlány a diplomával üzhető foglalkozások között. A tanárok szíveskedjenek a személyzeti bejáratot vagy a hátsó ajtót használni. És gratulálnak nekik a hosszú szünetidőhöz.” (McCourt, 2007. 13.) Milyen ismerős társadalmi és magánéleti atmoszféra, pedig a fentiek tengerentúli szerző sorai. Az ír származású Frank McCourt (1930–2009) 2005-ben megjelent önéletrajzi ihletésű regénye, *A tanárember* arra koncentrál, amire az előző két mű nem. Ez pedig a tanárban az ember. Carla és John elő- és utóéletéről szinte semmit nem tudunk. Mindketten inkább tűnnek szimbólumnak, semmint esendő embernek. Frank esetében más a helyzet. McCourt alapvetően lineárisan halad az időben, ám a tanár nemegyszer diákjai kérdéseire, köztöközéseire válaszolva eleveníti fel a múltját. Ebből is látszik tanítási módszerének fontos eleme: egyenrangú félként beszélgetni igyekszik diákjaival. Mindezt egy szakiskolában teszi, ahol a bevándorló családok gyerekeinek a legkisebb gondja is nagyobb a tanulsnál. McCourt regénye kötelező a tanárképző intézményekbe felvételizőknek, hiszen a jelöltben, aki az olvasás befejezése után is tanítani szeretne, bizonyosan adott a szakmához elengedhetetlen elhivatottság.

A három izgalmas regényben közösek a kudarcok. Legalábbis látszólag. Sem Carla Davis nevelőtanár, sem John Keating irodalomtanár nem folytathatja megkezdett

A három izgalmas regényben közösek a kudarcok. Legalábbis látszólag. Sem Carla Davis nevelőtanár, sem John Keating irodalomtanár nem folytathatja megkezdett munkáját az iskolájában. Frank McCourt pedig önmaga sem érti, hogyan volt képes az 1950-es évek végétől kezdve három évtizeden keresztül kitartani a katedrán. Mégis újítók ők, akiknek jó lenne, ha akadnának követőik. A megkövesedett rendszer elkényelmesedett kiszolgálói ugyanis nem tűrik a másféle gondolatokat és módszereket. Addig azonban marad remény, amíg némelyik pedagógusnak van ereje, készítése hanyagolni a hagyományokat. Tanulmányunk a regénybeli tanárok munkájának pozitív hozadékait, tagadhatatlan eredményeit vizsgálja.

munkáját az iskolájában. Frank McCourt pedig önmaga sem érti, hogyan volt képes az 1950-es évek végétől kezdve három évtizeden keresztül kitartani a katedrán. Mégis újítók ők, akiknek jó lenne, ha akadnának követőik. A megkövesedett rendszer elkényelmesedett kiszolgálói ugyanis nem tűrik a másféle gondolatokat és módszereket. Addig azonban marad remény, amíg némelyik pedagógusnak van ereje, késztetése hanyagolni a hagyományokat. Tanulmányunk a regénybéli tanárok munkájának pozitív hozadékait, tagadhatatlan eredményeit vizsgálja.

Az elemzés lépései

A szépirodalmi művek olvasása során feljegyeztük az összes olyan jelenetet, amelyben egy pedagógus pozitívan vagy negatívan viselkedik. Ezeket a részeket újraolvasva és összevetve a Sallay (1995), Suplicz (2012) és Nikitscher (2015) eredményeivel öt szempontot fogalmaztunk meg, melyek alapján csoportosítva bemutatjuk, hogy milyen egy jó pedagógus. Negatív példákat is választottunk, hogy rávilágítsunk azokon keresztül a lehetséges hibákra, hiányosságokra a pedagógus viselkedésében, és ezeket a hibákat ellenpontozva mutassunk példát a pozitív viselkedésre.

Ez az öt szempont a következő:

- a személyiség,
- a pedagógiai tevékenység,
- a tanár-diák kapcsolat,
- a tanár mint példakép és
- a tanári tekintély.

Suplicz (2012) és Nikitscher (2015) eredményeinek összevetésével kaptuk meg az első három szempontot, amelyek a személyiség, a pedagógiai tevékenység és a tanár-diák kapcsolat. Ezek a szempontok megtalálhatók Sallay (1995) tanulmányában is, a diákok számára összeállított kérdőív állításainak tágabb dimenzióiként. A művek olvasása során fontosnak tartottuk kiemelni az oktatás nevelő funkciójának pedagógusi aspektusát és a tanári tekintély kérdéskörét. A tanári tekintély Sallay (1995) kutatásában megjelenik az autokratikus nevelő viselkedésmintája kapcsán.

A kutatás eredményei

Személyiség

Az emberi személyiség fogalma alatt azokat az állandó és nehezen megváltoztatható viselkedési sajátosságokat, tulajdonságokat, gondolkodási módokat értjük, amelyek az adott emberre jellemzőek (Carver és Scheier, 2006). Ha arra gondolunk, hogy milyen egy jó tanár, akkor azonnal tudjuk sorolni azokat a tulajdonságokat és jellemzőket, melyeket elvárunk tőle, ettől függetlenül minden ember és minden pedagógus személyisége is más-más. A tanár személyisége meglátszik minden lépésében és mondatában: ahogy felöltözik, ahogy közlekedik az iskolában, amilyen az arckifejezése, ahogy kommunikál verbálisan vagy nonverbálisan, mind azt fejezi ki, hogy kicsoda valójában az az ember. Vannak pedagógusok, akik szeretnék a saját személyiségüket egy tanári álarc mögé rejtetni, de a diákok átlátnak ezeken a próbálkozásokon.

A három választott műben három pozitív tanárszemélyiség jelenik meg előttünk, és mellettük több negatív. A példák bemutatását a negatív tanárokkal kezdjük, hogy erre építve lássuk a kontrasztot a pozitív pedagógusokkal.

Negatív személyiség Mrs. Ebbel, Bradley osztályfőnöke. Nem sokat tudunk meg róla, de a diákokkal való kommunikációja nem célravezető. Sallay (1995) tanári viselkedéstípusai közül kicsit az önközpontú tanárok közé sorolhatnánk, illetve Bradley-vel szemben mindenképp megjelenik nála a Pygmalion-effektus „beskatulyázó” hatása, amelyből Bradley csak nehezen tud kitörni. Amikor beszél a diákokkal, az elbeszélő olyan szavakkal mutatja be Mrs. Ebbel kommunikációját, hogy „– Gondolom, jártál a Fehér Házban – mondta Mrs Ebbel. [...] Az új fiú a fejét rázta. – Nem voltam a Fehér Házban – motyogta. Mrs. Ebbel elnézően mosolygott. – Jól van, keresünk neked egy helyet – mondta, és körülnézett a teremben. – Hm, úgy látom, nincs sok választásod. Kénytelen leszel oda hátra ülni. [...] Senki nem ül szívesen... oda – mondta kelletlenül Mrs Ebbel.” (Sachar, 2009. 8.) Abból ahogy beszél, ahogy szinte semmibe veszi a tanulók érzéseit, arra lehet következtetni, hogy Mrs. Ebbel szívesebben lenne valahol máshol, csak ne kelljen érintkeznie, beszélnie a diákjaival.

Kleinbaum *Holt Költők Társasága* című művében Mr. Keating kivételével csupa rossz pedagógus személyiség jelenik meg. Egész biztos, hogy szaktudásuk kitűnő, és valószínűleg szeretik is a tantárgyukat, amelyek pozitív jellemzők, de nem elegendők a tanítás minőségéhez. Mindannyian ragaszkodnak az iskola százéves hagyományaihoz, és nem szeretnék tanítási stílusukban fejlődni a kor elvárásaihoz. Személyiségükről nem sokat tudunk meg a könyv alapján, hiszen mindannyiukról csak a szigorú pedagógusi képet látjuk, ezt mutatja a következő jelenet is.

„Az öreg dr. Hager bizalmatlan arccal lépett az asztalukhoz. – Dalton, fiam, valami baj van? – kérdezte. – Miért nem eszik rendesen? Mr. Meeks, Overstreet, Anderson, maguk mind balkezesek? – Nem, uram. – Hát akkor miért fogják a bal kezükben a kanalat? – A fiúk pillantása találkozott. Knox szólalt meg mindnyájuk nevében: – Talán nem árt olykor bizonyos begyepesedett szokásokkal szakítani – magyarázta. – Mi bajuk van bizonyos régóta kialakult szokásokkal, Mr. Overstreet? – Gépies életmódhoz vezetnek – jelentette ki Knox. – Megbénítják a szellemet. – Mr. Overstreet – dr. Hager hangja szigorúbban csengett –, azt tanácsolom önnek, foglalkozzék talán valamivel kevesebbet ősi szokások áthágásával, inkább a szorgalmas tanulás jó szokásával foglalatalkodjék. Megértette? – Igen, uram. – És ez természetesen mindannyiukra vonatkozik. – közölte Hager, és végigmérte a tanulókat. – És most egyenek tovább tisztességesen, mint máskor. – A fiúk először engedelmessékedtek, de amint a tanár elvonult, Charlie megint bal kezébe vette az evőeszközt. A többiek sorra követték példáját.” (Kleinbaum, 2008. 123–124.)

Pozitív személyiség a három műben Mr. Keating, Carla Davis és Frank McCourt. Mindhárman olyan pedagógusok, akik nem titkolták valódi önmagukat a diákok előtt. Merték vállalni emberi mivoltukat, személyiségüket tanári álarc viselése nélkül is, és tudtak valódi érdeklődéssel fordulni a diákok felé. Mr. Keating az első óráját pár perc csenddel kezdte, majd a teremben körbejárva megnézte magának a fiúkat. A tekintetével belélelhető a fejükbe, olyan dolgokat tudhatott meg már ennyiből is róluk, amelyek más tanárokat nem érdekeltek. Carla Davis, amikor bemutatkozik Bradley édesanyjának, bár azzal kezd, hogy mit hallott már a fiúról, egyáltalán nem hiszi el ezeket, sőt pozitív szemlélettel áll hozzá: „Alig várom, hogy megismerjem!” (Sachar, 2009. 29.) Személyiségéből adódóan képes őszinte érdeklődéssel és elfogadással viszonyulni mindenkihez. Frank McCourt személyisége vagy pedagógusléte sokakban még a műve alapján is vegyes gondolatokat ébreszthet, mert alapvetően egy gyenge testalkatú és akaratú tanárként jelenik meg. Számunkra mégis pozitív, mert tudta magáról, hogy nem tökéletes, sem mint tanár, sem mint ember, voltak hibái, mégis egy idő után felvállalta a diákjai előtt valódi énjét, és ezáltal tudott másfajta módszereket alkalmazva közelíteni a diákjaihoz.

Pedagógiai tevékenység

A második szempont a pedagógiai tevékenység volt. Pedagógiai tevékenység alatt értünk minden olyan tanári feladatot, amely az oktatáshoz mint tudás átadásához, megtanításhoz és számonkéréséhez kapcsolódik (Turós, 2019). Suplicz (2012) ezt pedagógiai erények és hibák csoportokként határozta meg, Nikitscher (2015. 86.) jellemzői közül a következőket kapcsolhatjuk ide: „az értékelésnél igazságos; tud fegyelmet tartani; jól tanít, élvezetes tanórákat tart, érdekesen magyaráz; nem csak osztályoz, hanem szóban is értékeli a tanulók teljesítményét.” A pedagógiai tevékenységek nagy része tanulható, hiszen a tanár- és pedagógusképzések célja, hogy az adott tantárgy tanításához a legmegfelelőbb módszereket tudja alkalmazni a kezdő pedagógus. Természetesen a megvalósításban nagy szerepe van a személyiségnek is (Suplicz, 2012).

A pedagógiai tevékenységet korlátozza a tanterv, amely alapján szoros előrehaladási tervet készítenek el a pedagógusok, hogy az adott tanévben minden szükséges tananyagot átadjanak (Kusper, 2019). Bár valóban fontos a tanterv betartása, de fontos a tanulók hangulatához való alkalmazkodás képessége is, amely a *Holt Költők Társasága* című műben a legtöbb tanár esetén nem valósul meg. Mr. Keating kivételével minden tanár már a tanév első órájától kezdve a tanévre vonatkozó elvárásait sorolta el, majd bele is kezdett a tanításba, nem várva meg, hogy a tanulók lélekben is megérkezzenek a nyári szünet másfajta élményei után az iskolába.

Negatív példaként hozható újra fel Mrs. Ebbel, Bradley tanárnője, aki a kijavított nyelvtanulmányok kiosztása közben így értékelt az osztály teljesítményét:

„– A legtöbb jól sikerült – dicsérte meg az osztályt –, és ennek nagyon örülök. Tízennégyen jelest kaptak, a többiek jót. Természetesen született egy elégtelen is, de hát... – Mrs. Ebbel elhallgatott, és megvonta a vállát.” (Sachar, 2009. 9.)

Mrs. Ebbel kapcsán ez a lemondás és közöny nagyon zavaró. Lemondott arról, hogy Bradley-vel foglalkozzon, nem érdekli, hogy mi lesz így vele. Ellenpélda erre Carla Davis, aki felismerte Bradley-ben a csalódástól való félelmet, de ahelyett, hogy ezt annyiban hagyta volna, biztosította Bradley-t afelől, hogy bízik benne és a képességeiben, és felajánlotta a segítségét is. Ezzel a bizalommal elérte azt, hogy Bradley merjen újra próbálkozni, és a próbálkozása az eredményein is meg fog látszani.

Az értékeléshez kapcsolódik Frank McCourt (2007) válasza is, amely arra vonatkozott, hogy hogyan fogja értékelné a diákjait. McCourt nem csupán a visszaadott tényeket értékelt, hanem az órai részvételt, hozzászólásokat is figyelembe vette az osztályzás során. Ha egy tanár hatékonyságát a tanulói érdemjegyekkel lehet megmutatni, akkor még fontosabb lenne bevenni az értékelésbe olyan szempontokat is, mint hogy mennyire volt aktív az órán, mennyire figyelt oda, szólt hozzá a témához, viszont ahhoz, hogy ezek a vizsgálatok pozitív eredményt érjenek el, fontos egy olyan tanár, aki fel tudja ébreszteni a diákok kíváncsiságát és érdeklődését a tantárgya iránt, és meg is tudja ezt tartani, akár előadás formájában, akár a kiadott feladatok, projektek segítségével.

A tanulók érdeklődését fel lehet ébreszteni olyan nem mindennapi módszerekkel, amelyeket Mr. Keating is alkalmazott. Például az asztalra felállással mutatta be, mit jelent valamit más szemszögből vizsgálni. Egy tanárnak fontos, hogy tudjon a diákok érzelmeire hatni, tudja a gondolkodásmódjukat tágítani – ezzel a cselekedettel Mr. Keating egész biztosan ezt érte el, és az is biztos, hogy egy ilyen tanárt nem is felejtene el sosem a tanulók.

Tanár-diák kapcsolat

A hatékony pedagógiai munka megvalósulásához elkerülhetetlen a jó tanár-diák kapcsolat (Figula, 2000). Amennyiben a tanár és a diák között pedagógiai kötődés alakul ki, csökken a konfliktusok gyakorisága (Huszka és Kinyó, 2019). Minél jobb a kapcsolat, annál eredményesebb lehet az oktatás (Suplicz, 2012).

A tanár-diák kapcsolat alapja Suplicz (2012) meghatározásában a két fél közti érzelmi elfogadásként vagy elutasításként jelenik meg. Nikitscher (2015. 86.) jellemzői közül idetartozik: „bármikor fordulhatok hozzá tanulmányi problémával”; „kedveli a tanulókat”; „bármikor fordulhatok hozzá személyes problémával”.

Egy rossz tanár igyekszik a diákokkal való kapcsolatát a lehető legjobban minimalizálni, kommunikációjában sem az elfogadás és segítőkész hozzáállás jelenik meg, sokszor inkább gúnyos, a diákot nem komolyan vevő hangsúly hallatszik a hangján. Ilyen Mrs. Ebbel. A *Holt Költők Társaságában* ilyen például dr. Hager, amikor az egyik étkezéskor a fiúk, szabadságukat próbálgatva, bal kézzel fogják az evőeszközt. Bár dr. Hager meghallgatja, miért esznek bal kézzel a diákok, válaszuk kevésbé érdeklő, mint az, hogy az étkezés közben rend legyen.

Frank McCourt (2007) művében a tanár-diák kapcsolat egy példáját olvashatjuk:

„A tanár is tanul. Éveket tölt el az iskolában, kamaszok ezreivel néz farkasszemet, úgyhogy kifejlődik benne a hatodik érzék, és rögtön tudja, miféle ember nyit be az osztályába. Észreveszi az egymásnak üzenő tekinteteket. Csak beleszimatol egy új osztály levegőjébe, és máris tudja, hogy az a társaság púp lesz a hátán vagy eredményesen dolgozhat velük.” (Mccourt, 2007. 182.)

A részlet első felével egyet tudunk érteni, hiszen a tanár tényleg tanul azáltal, hogy éveken át újabb és újabb tapasztalatot szerez a tanítási gyakorlatához. Azt is el tudjuk fogadni, hogy egy tapasztalt tanárnak, ahogy benyit egy új osztályba, már van elképzelése arról, hogy milyen lesz a közös munka. De azt gondoljuk, hogy ha az látszik egy osztályon, hogy nehéz lesz felkelteni az érdeklődésüket, akkor tűzze ki ezt maga elé célként a pedagógus, keressen olyan módszereket, amelyek segítik a siker elérésében, de ne adja fel az első pillanatban. Ilyen módszer lehet például, ha nem mint osztályt próbálja őket a tanár megismerni, hanem a diákokat külön-külön, egyesével. Minden diák más. Egy tanárnak őket kell összefogni, valamilyen szinten mindegyikük érdeklődésének és elvárásainak megfelelni, de a legfontosabb megtalálni a közös hangot, és ez csak úgy valósulhat meg, ha a tanár ismeri a diákjait.

Carla az első pillanattól érdeklődéssel és szeretettel fogadta Bradley-t. Bradley hozzá volt már szokva az állandó elutasításokhoz, amelyek miatt ő is így viselkedett már mindenkivel, ezért szokatlan volt számára ez a közvetlenség. Eleinte Bradley biztosan nem bízott Carlában, de valószínűleg segítette a bizalom kialakításában az, hogy Carla teljesen nyitottan és normálisan beszélgetett vele egy kitalált téma kapcsán is. A bizalom az, amely segíti a diákot abban, hogy egy kiválasztott pedagógusával akár olyan dolgot is megosszon, amelyet mással nem tud, és ne féljen attól, hogy megalázó helyzetbe fog kerülni miatta.

A tanár-diák viszonyra jó példa, ahogyan a *Holt Költők Társasága* egyik befejező jelenetében a fiúk elbúcsúznak Mr. Keatingtől.

„A fiúk Keatingre meredtek. Az viszonozta pillantásukat. Utoljára nézett rájuk, külön-külön mindegyikre. Aztán sarkon fordult, és az ajtó felé lépdelt. – Kapitány! Ó, kapitányom! – szakadt ki ekkor Toddból. Keating hátranézett. S ekkor az egész

osztály odanézett: Todd a padjára tette egyik lábát, majd fölállt egészen. S miközben könnyeivel küszködött, Mr. Keating szemébe nézett. – Leülni! – bömbölte Nolan. És Todd felé rohant. Ekkor a másik oldalról Knox szólította kedvenc nevén Keatinget, és felmászott a pad tetejére. Meeks minden bátorságát összeszedve utánozta. Pitts is követte. Egyik a másik után, végül többen is egyszerre felugrottak a pad tetejére, hogy néma búcsút vegyenek tőle. A rektor képtelen volt már érvényt szerezni akarátának. Mozdulatlanul állt és bámulta, miként vesz búcsút az osztály lenyűgöző tiszteletadásal hajdani irodalomtanárától. Az ajtóban álló Keating alig tudott uralkodni érzelmein. – Köszönöm, fiúk – rebegte. – Köszönöm. – Először Todd, majd a többi »Holt Költő« szemébe nézett. Aztán biccentett, és kiment az ajtón, míg diákjai még mindig némán álltak – utolsó üdvözlésként – a padok tetején.” (Kleinbaum, 2008. 170–171.)

Ebben a részletben látszik igazán, hogy milyen bizalom és tisztelet volt a fiúk és Mr. Keating között kölcsönösen. Olyan erős volt bennük ez az érzés, hogy Nolan rektor nem tudott mit kezdeni vele. Nem valósul meg minden tanár-diák kapcsolatban egy ilyen esemény, egy ilyen búcsú, amikor kimutatható lenne a köztük lévő kapocs, de mindenképp irigylésre méltó ez, és hasonló kapcsolat kialakítására érdemes törekedni.

A tanár mint példakép

Az iskolában valósul meg az intézményi szocializáció leghosszabb időszaka egy gyermek életében. Az oktatás a tárgyi tudás átadása mellett magában hordozza a nevelő funkciót is, mely sajnos önálló tárgyként ritkán vagy egyáltalán nem valósul meg a mai oktatási rendszerekben. Egy tanár minden tettével példát állít a diákok elé, amelyek elraktározódnak bennük, és későbbi éveikre, akár egész életükre is hatással lehetnek. Az ember gondolkodása az első néhány évtizedében befolyásolható a legjobban, ezért fontos, hogy a tanárok milyen példaként állnak a diákjaik előtt. Nikitscher (2015. 86.) szempontjai között megjelenik, hogy egy pedagógus „olyan ember, akire fel lehet nézni”.

A tanár mint példakép különböző életkorú csoportoknál is megjelenik, és akár motíváló erőként is hathat (Oláh, 2019). Tanító szakos hallgatókat vizsgálva azt találták, hogy nagy arányban jelennek meg példaképek a hallgatók korábbi iskolai élményeiből (Hercz és Takács, 2016). Intézményvezetők is kiemelik a példakép fontosságát a nevelés során (Czók, 2021).

A diákok gondolkodásának befolyásolhatóságával tisztában vannak a regényekben megjelenő pozitív és negatív tanárkarakterek is. A különbség köztük abban látható, hogy mihez kezdenek ezzel a ténnyel. A vélemények közti eltérés a legjobban a *Holt Költők Társasága* című műben észlelhető. Amíg a negatív szereplők a diákok befolyásolhatóságát a hagyományok tiszteletére, a szabályok betartására és a gondolkodásuk egységességére szeretnék alakítani, addig Mr. Keating természetesen a múltból építkezve, de a jövőjük, a gondolkodásuk tágitására, a szabadság és az élet szeretetére szeretné tanítani a fiúkat.

„– Ne aggódjanak, az óráimon elsajátítják mindazt, amit az iskola megkövetel. Ám ha valóban teljesítem hivatásomat, akkor még sokkal többet tanulnak. Megízlelik a szavak, a nyelv szépségét, mert bármit mondanak is, a szavaknak, az eszméknek világmegváltó erejük van.” (Kleinbaum, 2008. 43.)

A másik két műben nem látszik meg ennyire jól a kétféle pedagógusi álláspont közti különbség. Frank McCourt (2007) művében inkább a pedagógusi példamutatás jelenik meg, amely az életre nevelés alapja. Frank McCourt merte felvállalni, ha valamiben hibázott. Kicsit gúnyosan fogalmazza ezt meg:

„Egy tanár nem áll ki az osztálya elé, hogy bevallja a hibáit. Egy tanár nem ismeri be a tudatlanságát.” (McCourt, 2007. 156.)

Ebben a két mondatban a negatív hozzáállás véleményét írja le. Valójában egy pedagógus pont azzal mutat példát a tanulóknak, ha kiáll és bevallja a hibáit. Ettől fogják a tanulók tisztelni őt, és erre fognak gondolni, amikor ők kerülnek majd hasonló helyzetbe.

Carla Davis is nevelte a diákokat, akikkel beszélgetett. Példát állított eléjük az optimista lelkületével, a hatalmas bizalmával és empátiájával, amellyel fogadta őket a szobájában. Segített nekik megoldani a nehézségeiket úgy, hogy igazából ő csak az utat mutatta, melyet aztán a diákok jártak végig.

Tanári tekintély

A tanár viselkedésének fontos eleme az, ahogyan a diákok között a tekintélyét alakítja. Tóth Sára (2019) kétféle tekintélyt különböztet meg: a hierarchiára épülő és a spirituális tekintélyt. Hierarchiára épül a hagyományos oktatási rendszer tanári tekintélye. Az iskolai hierarchiában a tanár magasabb pozíciót tölt be, mint a diák, ezért őt tisztelni kell. Ha ez a tisztelet nem valósul meg, akkor a tanár akár autoriter módszerekkel, erőltetetten is elérheti azt, hogy őt tiszteljék. Ez jelenik meg Sallay (1995) tanulmányában az autokratikusan nevelő pedagógus viselkedésmintájában. A spirituális tekintély kialakítása ennél sokkal finomabban történik, „a tisztelendő személy belső értékeire épül, legyen az tudás, ismeret vagy életszentség” (Tóth, 2019. 197.). Ez alapján az iskolában nem azért tiszteltem a tanáromat, mert ő a hierarchiában magasabb pozícióban helyezkedik el, hanem azért, mert nagyobb a tudása, mint nekem. A nagyobb tudás mellett viszont az is lényeges, hogy a tanár hogyan adja át ezt a tudását a tanulóknak. Teheti ezt továbbra is erőlködve, a pozíciójához ragaszkodva, vagy alázatosan, bátorítással és elfogadással. Hunyadiné (2014) kutatásai is megerősítik, hogy a pedagógusok egyre inkább távolodnak a hagyományos tekintélyelvűségtől.

A *Holt Költők Társasága* című műben a legtöbb tanár a hierarchikus tekintélyéhez ragaszkodva, sokszor nem törődve azzal, hogy mit szeretne a diák, elvárta, hogy úgy legyen, ahogy ő szeretné. Ez a fajta hozzáállás megjelenik Frank McCourt (2007) művében is.

Ezzel szemben a spirituális tekintély eléréséhez nem kellene módszerek, taktikák, azokon a diákok úgyis átlátnak.

„Lassan megtaláltam a saját hangomat, saját tanítási stílusomat. Megtanultam kellemesen érezni magam az osztályban. Új főnököm, Bill Ince – akárcsak elődje, Roger Goodman – hagyta, hogy kipróbáljam az írás és irodalom tanításához született ötleteimet, hogy tetszésem szerint alakítsam ki a hangulatot az óráimon, hogy azt csináljam, amit csak akarok, és ebben semmiféle bürokratikus akadékoskodás ne zavarhasson meg. A tanítványaim pedig elég érettek és toleránsak voltak ahhoz, hogy a tanári maszk és a piros toll használata nélkül is engedjék megtalálnom önmagamat.” (McCourt, 2007. 248.)

A spirituális és szerintünk valódi tekintélyt csak a belső értékeinkkel érhetjük el, őszintén és hitelesen.

Összegzés

Tanulmányunkban azt tűztük ki célul, hogy a pedagógusviselkedés jellemzőit mutassuk be a kiválasztott szépirodalmi művek segítségével.

Sallay (1995), Suplicz (2012) és Nikitscher (2015) kutatási eredményei alapján öt szempontot fogalmaztunk meg, melyek a személyiség, a tanár-diák kapcsolat, a pedagógiai tevékenység, a tanár mint példakép és a tanári tekintély voltak.

A példák kiválasztása során nehéz volt szétválasztani az egyes jellemzőket, mivel a tanári minőség elemeinek nagy része a személyiségen alapul. Egy regényből viszont nem ismerjük meg egy szereplő teljes személyiségét, csak annak részeit. A tanár az egész lényével áll a diákok előtt, így a tanulók pontosan látják, hogy a pedagógus milyen személyiség, milyen ember, akkor is, ha igyekeznek a lehető legkevesebbet megmutatni önmagukból.

A pedagógiai tevékenység és a tanár-diák kapcsolat bemutatására könnyebb volt egy-egy jelenetet találni, bár ezeket a tanári jellemzőket sem lehet egy könyvből teljes mértékben lefedni. A pedagógiai tevékenység megjelenik a tanításban, az alkalmazott módszertanban és a számonkérésben, értékelésben. A tanár-diák kapcsolat akkor tud jól megvalósulni, ha kötődésen és kölcsönös tiszteleten alapul. A szépirodalmi művekben láthattunk jó példákat negatív és pozitív tanítási stílusra, kommunikációra, tanár-diák kapcsolatra.

A tanár mint példakép és a tanári tekintély alakulása is megjelenik minden jelenetben, amelyben egy tanár szerepel, hiszen benne vannak ezek a tanár minden mozdulatában. Feltűnőek voltak például azok a jelenetek, amelyekben egy tanár erőltetetten próbálja elérni a saját céljait, a saját tekintélyét erősítve. Amikor egy tanár képes a diákjait saját maga elé helyezni, képes a diákjainak hangulatára reagálni, azzal valójában az életre készíti fel őket, és közben a tanulók felé irányuló tiszteletét is építi.

A szakirodalom legtöbbször igyekszik objektív módszereket alkalmazni, hogy minél realisabb képet adjon a kutatási témában. A szépirodalmat nehéz nem szubjektíven olvasni, mivel egy regénynek mindig célja, hogy az érzéseinkre, tapasztalatainkra, emlékeinkre építve tárgyssa gondolkodásunkat és látókörünket. Épp ezért nekünk is nehéz volt objektíven olvasni a választott műveket, és arra is rá kellett döbbernünk, hogy minden könyvben az ábrázolt világ egy része az olvasó fantáziájára van bízva, ezzel nehezítve az objektív megfigyelést.

A példák és a szempontok óriási elvárást állíthatnak a pedagógusok elé, ezért fontos hozzátenni, hogy szabad hibázni, és nem kell tökéletesnek lenni. A választott regényekben is láttuk, mennyire fontos a szabadság gondolata és annak kiteljesedése a főszereplők tanítási stílusában. Mindhárman próbálnak szembemenni a megszokásokkal és az elvárásokkal, egyéni módszereket alkalmazva a tanításukhoz, nevelésükhöz. Nem csak a tananyagot adják át, hanem nevelik is a diákjaikat, az életre készítik fel őket. Mindhárom pedagógus valóban szeretne kötődni a tanítványaihoz, érdeklődik irántuk. A tanítványok szinte bármikor és bármilyen problémával fordulhatnak hozzájuk. Végül mindhárom pedagógus ember, vannak jó és rossz napjaik, van, amikor nem tudnak felülemelkedni a magánéleti problémáikon. Mindhármukat éri elutasítás a tanítási stílusukkal kapcsolatban, de ők mégis folytatják, amíg csak lehet. Azt gondoljuk, hogy a jó pedagógus folyamatosan fejlődik, belátja, ha hibázott, mer tanulni a hibáiból, és mer tanulni a diákjaitól is. Ez a képesség teszi őt igazán jó és hiteles pedagógussá.

Összességében jó gondolatindítónak találtuk a céljainkat, érdekes volt objektív szemmel olvasni szépirodalmi műveket. Érdemes pedagógusként pedagógusokról szóló műveket olvasni, mert saját tanítási stílusunkat, tanári mivoltunkat is fejleszthetjük, formálhatjuk általuk.

Pásztor Flóra

Józsefvárosi Egységes Gyógypedagógiai Intézmény

Szekeres Szabolcs

Eötvös Loránd Tudományegyetem Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar

Szekeres Ágota

Eötvös Loránd Tudományegyetem Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar, Atipikus
Viselkedés és Kogníció Gyógypedagógiai Intézet

Irodalom

- Almássy, B. (2013). „Tanár úr kérem” A tanár szerepe és hivatásának ábrázolása a Nyugat korának magyar irodalmában. *Doktori (PhD) értekezés*. Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Budapest.
- Bengi, L. (2017). A tanár alakja a magyar irodalom történetében. *Opus et Educatio*, 4(1), 36–45. DOI: 10.3311/ope.168
- Carver, Ch. S. & Scheier, M. F. (2006). *Személyiségpszichológia*. Osiris Kiadó.
- Czike, B. (1997). Az alternatív iskolák jellemzői – kezdeti elveik, mai gyakorlatuk. *Új Pedagógiai Szemle*, 47(6), 24–33.
- Czók, B. (2021). A kapcsolatok embereivé nevelni. Gondolatok a 21. századi tanítás kihívásairól és annak kutatásáról In K. Nagy, E. & Zagyváné Szűcs, I. (szerk.), *Kihívások és megoldások a XXI. század pedagógiájában*. Eszterházy Károly Katolikus Egyetem Líceum Kiadó. 211–220. DOI: 10.46403/kihivásokmegoldások.2021.211
- Falus, I. (2003). A pedagógus. In Falus, I. (szerk.), *Didaktika – Elméleti alapok a tanítás tanuláshoz*. Nemzeti Tankönyvkiadó Rt. 57–77.
- Fekete Deák, I. & Jakab, J. (2017). Mi ma a tanár, a pedagógus feladata? Oktat vagy nevel is? In Karlovitz, J. T. (szerk.), *Válogatott tanulmányok a pedagógiai elmélet és szakmódszertanok köréből*. International Research Institute. 249–260.
- Figula, E. (2000). A tanár-diák kapcsolatban szerepet játszó személyiségtulajdonságok. *Új Pedagógiai Szemle*, 50(2), 76–81.
- Hercz, M. & Takács, N. (2016). Óvodapedagógus és tanító szakos elsőévesek pedagógus példaképei a társadalmilag elvárt személyiségjegyek tükrében. *GRADUS*, 3(2), 397–404.
- Horváth Futó, H. (2011). Tanártípusok, tanári szerepmodellek. *Hungarológiai Közlemények*, 12(4), 75–88.
- Hunyady, Gy-né (2006). Pedagógikum a szépirodalomban. In M. Nádasi, M. (szerk.), *A gyakorlati pedagógia néhány alapkérdése*. Bölcsész Konzorcium. 15–35.
- Hunyady, Gy-né & M. Nádasi, M. (2014). Az iskola a pedagógusok a gyerekek és a szülők szemével. In Hunyady Gy-né, & M. Nádasi M. (szerk.), *Az iskolakép változatai és változásai*. ELTE Eötvös Kiadó. 35–56.
- Huszka, N. & Kinyó, L. (2019). A tanító és a tanuló közötti kapcsolat vizsgálatának lehetőségei kisiskolák korában. *Iskolakultúra*, 29(12), 3–13. DOI: 10.14232/iskult.2019.12.3
- Kleinbaum, N. H. (2008). *Holt Költők Társasága*. Lazi Kiadó.
- Kosztrabszky, R. (2014). „Lennetek csak tanárok”. *Irodalmi szemle*, április 29. <https://irodalmiszemle.sk/2014/06/lennetek-csak-tanarok/> Utolsó letöltés: 2021. 11. 11.
- Kusper, J. (2019). Kötelezők, kortársak, klasszikusok. Javaslatok tantervi-tartalmi szabályozók megújítására a magyar irodalom tantárgy kapcsán. In Kusper, J. (szerk.), *Kánonok és kultuszok a gyermek- és ifjúsági irodalomban*. Acta Universitatis de Carolo Eszterházy Nominatae, 31–38.
- Lőrincz, A. (2018). Iskolára ítélve, avagy az iskolai hétköznapokról, egy kognitív metaforaelemzés tükrében. In Tóth, P. & mtsai (szerk.), *Kutatás és innováció a Kárpát-medencei oktatási térben*. III. Kárpát-medencei Oktatási Konferencia, Tanulmánykötet. 270–288.
- McCourt, F. (2007). *A tanárember*. Magvető Kiadó.
- Mesterházi, Zs. (1997). Gyógypedagógus [szócikk]. In Báthory, Z. & Falus, I. (szerk.), *Pedagógiai Lexikon I. rész*. Keraban Kiadó. 623.
- Nikitscher, Péter (2015). Milyen a jó pedagógus? – Elvárások, szerepek, kompetenciák az empirikus kutatások tükrében. In Sági, M. (szerk.),

A pedagógushivatás megerősítésének néhány aspektusa. Oktatókutató és Fejlesztő Intézet. 83–106

Oláh, Tibor (2019). A tanulói motiváció: A 10–14 éves korosztály tanulói motivációjának összefüggései. *Módszertani Közlemények*, 59(2), 3–16.

Sachar, L. (2009). *Bradley, az osztály réme.* Animus Kiadó Szolgáltató és Kereskedelmi Kft.

Sallay, H. (1995). Tanári szerepek percepciója: egy általános iskolai felmérés tanulságai. *Magyar Pedagógia*, 95(3–4), 201–227.

Suplicz, S. (2012). Tanárok pszichológiai jellemzői diákszemmel. *PhD-értekezés.* Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Debrecen.

Tóth, S. (2015). Mire épül a tanári tekintély? In Tóth, S. (szerk.), *Táncol a por.* Harmat Kiadó. 197–201.

Turós, M. (2019). A nevelés eredményérésének mérésmetodikai dilemmái. *Educatio*, 28(1), 150–157. DOI: 10.1556/2063.28.2019.1.11

Absztrakt

Tanulmányunkban azt a kérdést járjuk körbe, hogy mitől lehet jó, hatékony vagy eredményes egy pedagógus. A válasz áttekintéséhez a tanári szerep főbb elemeit vizsgáltuk meg. Célunk a szakirodalom alapján meghatározott tanári minőség főbb jellemzőinek bemutatása, amely a szépirodalmi művek példáinak segítségével valósulhatott meg. Három olyan regényt választottunk, amelyekben egy-egy pozitív pedagógus személyiség jelenik meg. Ők állnak a regények középpontjában. A negatív környezeti befolyásolás ellenére kitartanak pedagógiai elveik mellett. Kutatásunkban különböző stílusú könyveket olvastunk el, ezzel is több oldalról megvilágítva a témát. Louis Sachartól a *Bradley, az osztály réme* ifjúsági mű, Nancy H. Kleinbaum alkotása, a *Holt Költők Társasága* negatív fejlődésregény, végül Frank McCourt regénye, *A tanárember* önéletrajzi ihletésű próza. Az elemzés alapjául Sallay Hedvig (1995), Suplicz Sándor (2012) és Nikitscher Péter (2015) pedagógus kutatásait vettük figyelembe. Végül öt szempontot jelöltünk ki, amelyek a személyiség, a pedagógiai tevékenység, a tanár-diák kapcsolat, a tanár mint példakép és a tanári tekintély volt. Úgy gondoljuk, hogy a felsoroltak mind fontos elemei a pedagógiai munka és a hatékony tanítás megvalósulásának. A regényekben mind az öt szempontra találtunk negatív és pozitív példákat is, amelyek alátámasztják a szakirodalomban olvasottakat. Tanulmányunkban arról is meggyőződünk, hogy érdemes ebből a szempontból is olvasni a szépirodalmi műveket, illetve fontos pedagógusként pedagógusokról szóló regényekkel foglalkozni, hiszen általuk magunk is fejlődhetünk.

Kulcsszavak: jó pedagógus, személyiség, tanár-diák kapcsolat, regény